

1970 - Några glimtar från 1600-talets

Torsång

(fångade ur kyrko- och domböcker)

av Oscar Hanspers

Om en stöld ur kyrkans kassakista

Stöld var en synnerligen allvarlig sak i svunna tider. Och några bevekande skäl fanns knappast.

Den 22 oktober 1640 stod Stor Mats Brita i Torsång, *"en gammal ogift kona"*, inför tinget anklagad för stöld ur en kassakista i Torsångs klockargård. Kistan, vari kyrkans kollektmedel förvarades, hade tillfälligt fått sin plats i klockargården då sakerstian, där den annars hade sin plats, befann sig under reparation.

Det heter om denna Stor Mats Brita att hon plögade vandra omkring i gårdarna och därvid inte sällan hade sitt tillhåll i klockargården.

Efter påtryckning tillstod hon nu också att hon vid några tillfällen stulit ur kistan. Och hon berättade därvid att hon använt sig av en *"sticka medh beck på"* som hon stuckit ned genom mynthålet och på så sätt fått ut några kopparpengar, hur mycket kunde hon inte angiva. En stöld, som skulle ha begynt *"8 daghar för Olofsmässan"*.

Kyrsvärden (hans namn uppges ej) berättade nu också att när han och prosten vid ett tidigare tillfälle gemensamt öppnade *"penningkistan"* hade de funnit beck på de mynt, som lågo underst i kistan, varför han nu misstänkte att hon även vid tidigare tillfällen använt sig av samma metod.

Här inflickade också ett par inte närmare angivna personer, Sune Johansson och Jonas Harneskmakare, att när de en söndag lade ned pengar i samma kista *"måtte the medh yxehammaren slå nedh the stora kopparmynten för än the fingo ned them"* men att 8 dagar därefter, då de skulle lägga i kistan, *"gingo wäl två tillika nedher"* och drog därav den slutsatsen att någon under tiden stulit pengar ur kistan.

Det framgår inte av domboken huruvida Stor Mats Brita tillstod även dessa sistnämnda stölder.

Brott av liknande karaktär betraktades vid denna tid såsom mycket graverande och lagens hårdaste straff utdömdes. Stor Mats Brita dömdes alltså till döden. Möjligt är dock att hon benådades av kungliga hovrätten, dit ärendet översändes. Dess resolution har dock författaren inte kunnat ta del av.

Klockaren både färjkarl och ölhandlare

Torsångs klockargård figurerar också i ett annat sammanhang från denna tid.

Den 6 mars 1641 var biskopen på visitation i Torsång. Det var den kände Johannes Rudbeckius. Därvid bestämde biskopen att klockaren i lön skulle uppbära e j fjärding korn av varje hjonelag och dessutom s.k. matskott, efter gammal hävd. Han bestämde vidare att klockaren, som vid denna tid hette Daniel Hansson, tillika skulle inneha befattningen som *"färiekarll"* och uppbra gängse färjekarlslönen. Denna sammanslagning *"på thet bönderna icke må hafwa så många ath löna"*.

Vid samma tillfälle bestämde också biskopen att klockaren hädanefter skulle tillåtas *"hålla ölförsäljning"*, en rättighet som tidigare tillkommit kaplanen men som nu frantogs denne.

Han bestämde också att en ny klockarbyggnad med det snaraste skulle uppföras, *"en stuga medh cammare och kiällare"*. Till densamma förärade biskopen själv 10 daler och wälbemälda fru Cecilia (det fram går inte vem hon är) en tolfft sågebrädher".

Och i sammanhanget utsatte biskopen ett vite att "*om thet timbret inthet framkommer nu när åkeföredt påståår*" hela församlingen skulle "*mista gudztiensten*" kommande påskhögtid.

Huruvida detta vite behövde tillgripas framgår inte av handlingarna.

Pipar käringen som kunde "*slå ondt*"

Att vidskepelsen höll sitt grepp även om torsångsborna vid denna tid vittnar en tingshandling om från 1643.

Olof Erssons hustru i Sundh i Torsång anklagade vid tinget den 2 september ovannämnda år en soldatänka, Margareta i Kyna, allmänt kallad "*Pipare käringen*", för att hon skulle ha "*slagith ondt*" på hennes som Erik så att denna nu sedan en månad "*hwarken kunnat röra handh eller foot.*" Och detta skulle ha ägt rum en söndag "*i kyrkiowägen*" då denna Margareta skulle ha yttrat "*thet Gudh inthet skulle ha lagt thet på honom*". Som vittnen åberopade hon sig på Margaretas grannhustrur, som sade sig ha hört henne yttra sig så när de voro "*i följe på bååt till kyrkian*".

Margareta tillstod sig visserligen ha yttrat sig något i den vägen. Men anledningen skulle ha varit den att Olof Ersson, då hans son en gång tidigare låg sjuk, skulle ha skickat efter en klok gumma i Falun för att få bot och hon menade nu att detta inte kunde vara en gudi behaglig gärning.

Men detta senare yttrande förnekade Margaretas grannhustrur sig ha hört henne fälla vid det aktuella tillfället.

Det framkom också vid tinget att Margaretas samtliga bygrannar allmänt beskyllt henne "*för trollkäring*". Tid efter annan skulle det ha inträffat att hon "*lowat uth ondt åt folck*" och att detta senare också skulle ha "*händt them.*" Olof Erssons hustru berättade också att den åtalade för 15 eller 16 år sedan skulle ha yttrat till Mickel Nilssons hustru Brita, när denna en söndag "*trängde henne*" i kyrkbänken, att hon icke "*skulle tränga henne där nästa söndag*". Hustru Brita skulle då strax därefter ha fått mycket ont i sin axel, som även svullnat, så att hon inte kunnat komma till kyrkan den aktuella söndagen och förövrigt ännu inte varit helt återställd från "*thet onda*".

En graverande omständighet var att även sonen Erik "*på sin sotesäng*" tillvitade Margareta skulden för sin dödliga sjukdom.

Sist anklagade också Carl Stephansson i Kyna denna Margareta för att hon i samband med en ägotvist och syneförrättning, som delvis utfallit till hennes nackdel, skulle i länsmannens, Anders Persson i Vika, närvaro "*undsagt honom ondt*" varav han senare haft mycken "*olycka medh sin booskap*".

Vad som blev följderna av anklagelserna mot Margareta vet vi inte då ärendet för närmare utredning uppsattes till kommande ting och författaren inte kunnat återfinna någon sådan handling. Kanske gjorde man, trots allt, upp i godo.

När Ijungelden tog kyrktornet

Den 26 maj 1668 heter det, "*upwexte ett stoort swart moln*" över Torsångsbygden som drog med sig "*dunder, blixst och liungeld*". Blixten antände därvid kyrktornet, som helt förstördes av elden, som senare spred sig till själva kyrktaket och även spolierade en stor del av detta. Riskerna för en totalförstöring av kyrkan ansågs så stora att man i all hast beslöt tömma kyrkan på praktiskt taget hela dess löstagbara innanmäte, både bänkar, predikstol och orgelverk.

"*Dock*", heter det, "*blef Gudhi lof hwalfwet stående*" så att kyrkans inre inte åsamkades några större skador.

Klockstapeln med klockorna klarade sig också, till församlingsbornas stora glädje.

Det kortfattade momerialet slutar: "*Gudh tröste och hielpe at thet förderfwade kunde*

uprättias, Gudz namn til ähra och församlingen til hugnadh och salighet, för Frelsarens Jesu Christi skuld, Amen".

Den höga vårfloden 1661

Av de många högvattenfloder, som drabbat kyrkområdet i Torsång under svunna tider, torde 1661 års vårflod ha hört till de högsta.

En kyrkhandling från denna tid berättar - uppgifterna är tyvärr mycket knapphändiga och ofta svårtolkade - att vattnet steg upp till i nivå med stenarna på kyrkgolvet och att "*griffterna*" i såväl gången som bänkarna började glida i strömriktningen "*sombliga en half aln och sombliga till tree quarter*". Själva gången, som tidigare sades ha varit jämn och fin, blev av vattenskadorna mycket "*ojämn och osläät*" varför man tvingades att lägga ut bräder att gå på. Särskilt svårt skadat synes det Krusebiörnska gravkoret eller graven ha blivit. Graven med Jesper Krusebiörns makas, Anna Ribbing, kista blev fylld till brädden med vatten så att kistan måste tas upp och placeras på en katafalk vid sidan om.

Vad gäller kyrkogården berättas att "*Lille elfwen stogh så högt*" att man kunde komma genom den östra porten med båt och att sista söndagen i maj inte mindre än fem båtar samtidigt förtöjde inne på själva kyrkogården.

På norrsidan av kyrkan nådde vattnet ända fram till "*lilla porten in til bårhuset*".

Bogårds- eller kyrkogårdsmurarna var nästan överallt omflutna och på några ställen höll de på "*at rasa nedher*".

Klockstapeln var helt kringfluten och ringarna måste använda båt för att komma dit.

Kyrkohärberget (tiondeladan) klarade sig, men, heter det, "*dock nådde wattnet på två fambnar när själva dören*".

I den intilliggande kaplansgården steg vattnet upp till i jämnhöjd med spisen och källaren mellan denna gård och sockenstugan stod bräddfyllt med vatten. Det sägs att man kunde komma till kaplansgårdens stugugavel, den som vettade mot Lillälven, med en "*lastad skuta eller stoort flook*".

Vad gäller sockenstugan synes den ha klarat sig men på gården omkring, eller kyrkvallen, stod vattnet så högt att man med båt kunde ta sig fram till "*förstugu dören*". Och för att ta sig fram mellan sockenstugan och kyrkan nödgades man lägga ut brädlandgångar.

Det berättas också att "*hela Rosåkren på Tylla sijdan*" stod under vatten och vållade stor skada på åkern, som sades vara "*klädd med skön råg*".

Även Präståkern mot den s.k. Sjinsarnyran, även den besädd med råg, stod under vatten, liksom prästhemmanets ängsmarker kring älven. Och stängslen, som omgärdade dessa, hotade att brytas sönder.

Sin högsta nivå synes vårfloden ha nått under eftermiddagen den 30 maj.